

LENGYEL ANDRÁS

A Szeged története (1920—1925)

II.

3. Az „igazi” Szeged

A fordulat s a lap menedzselésének átszervezése a *Délmagyarország* egykori laptulajdonos-főszerkesztője, Pásztor József nevéhez fűződik. Ő a maga nemében egyedülálló alakja volt a szegedi sajtó 1919. utáni történetének. Újságíróból lett nyomda- és laptulajdonos, s ezt az indulást tulajdonosként sem feledte el teljesen; egy-egy cikket, kritikát mindvégig írt. De ekkoriban már elsődlegesen üzletember volt, aki — mert ehhez értett — nem a kereskedelembe vagy az iparba, hanem a sajtóba fektette be tőkét. Ebből akart — s lehetőleg jól — megélni. Üzleti szempontjai azonban, bár elsődlegesek voltak, nem nyomták el, nem semmisítették meg liberális, kurzusellenes beállítódottságát. „Ellenzékiségét” ugyan a napi politika erőviszonyai s személyes üzleti érdekei mindenkor behatárolták, de egészében tagadhatatlanul a liberális polgársághoz tartozott: szemben állt a kurzussal. Így sajátos ellentmondás jellemezte: már egyértelműen üzletember volt s nem — legalább gondolataiban „szabad” — intellektuel, de a politikai és üzleti lehetőségek határain belül, márcsak saját hosszú távú érdekei védelmében is, teret engedett eme intellektuelek törekvéseinek is. Ő volt az, aki üzletileg megalapozta a Szegedet. Nincs róla egyetlen baráti hangú vagy rokonszenvező emlékezés sem, de a szerep, amelynek betöltésére vállalkozott, nélkülözhetetlen volt a szegedi sajtó történetében.⁴⁹

(*A Délmagyarország Rt. létrehozása*). A Szeged átszervezésének gondolata 1923 szeptemberében kezdett alakot öltetni. Szeptember 10-én Pásztor József s a kiadóhivatal vezetője, Balla Jenő „Részvényalírási felhívást” hozott forgalomba.⁵⁰ A felhívás, mint kiderül szövegéből, egy új részvénytársaság megszervezését célozta:

„A Délmagyarország hirlap- és nyomdavállalat részvénytársaság” bejegyzett cég alatt Szegeden részvénytársaságot alapítunk s az alapítandó részvénytársaság tervezetét, valamint a részvényalírási feltételeit következőkben közöljük:

1. A vállalat tárgya: a Pásztor József szegedi lakos tulajdonát képező Délmagyarország hirlap- és nyomdavállalat összesen gép- és berendezési tárgyainak, felszereléseinek és ingóságainak megvétele és

⁴⁹ Pásztor jellemzéséhez I. PÉTER László nekrológiát: *Pásztor József halálára*. = Dm, 1962. febr. 2., valamint: LENGYEL András: *A laptulajdonos-főszerkesztő. Vázlat Pásztor Józsefről*. Kézirat.

⁵⁰ A Délmagyarország Rt. iratanyagát, így a Részvényalírási felhívás-t is a szegedi bíróság őrzi az ún. cégbírósági iratok között. Az anyagra Tolnai József hívta föl figyelmemet; szívességét ezúton is köszönöm.

a vállalatnak tovább folytatása, — illetve a könyv- és hírlapkiadás, úgy egyáltalában a könyvkiadó és nyomdavállalat üzletkörébe eső mindennemű ügyletek létesítése. —

2. A részvénytársaság székhelye: Szeged.

3. A részvénytársaság határozatlan időre alakul.

4. Az alaptőke 90.000.000, — azaz kilencven millió korona, mely 1800 darab egyenként 50.000, — azaz ötvenezer korona névértékű bemutatóra szóló részvényből áll. —

5. A részvénytársaság meg- és átveszi a Pásztor József tulajdonát képező Délmagyarország hírlap és nyomdavállalat összes gép- és berendezési tárgyait, felszerelési tárgyait, ingóságait, tehát összes aktívait tehermentesen, tehát a passivák átvállalása nélkül. — Az aktívák meg- és átvétele a szakértőileg felvett és megbecsült leltár szerinti 97.000.000,— kor. becserék alapján megállapított 66.000.000,— kor. vételára fejében 1200 drb. összesen 66.000.000 kor. névértékű részvényt kap, a fennmaradó 6.000.000,— kor vételár pedig készpénzben lesz részére kifizetendő. —

6. A fentiek szerint Pásztor József részére adandó 60.000.000,— kor. névértékű részvényen felüli 30.000.000,— kor. alaptőke lesz ezen részvénykibocsátási felhívás alapján jegyzendő és biztosítandó akként, hogy az aláírt részvények 50%-a vagyis részvényenként 25.000 korona részvényjegyzéskor azonnal, — további 50%-a vagyis részvényenként 25.000 kor. pedig az alakuló közgyűlés előtt 3 nappal lesz a szegedi Kereskedelmi és Iparbanknál befizetendő. — A részvénykibocsátási illeték a részvényjegyzőket terheli, — valamint az alapítási költség is.

7. Alulírt alapítók fenttartják maguknak a jogot, hogy az első igazgatóságot a Keresk. Törv. 183. §-ának értelmében 3 évre maguk nevezhetik ki. —

8. A részvényaláírás zárhatárideje: 1923 évi október hó 28. napja.

Kelt Szegeden, 1923. évi szeptember hó 10-én.

Az alapítók:

Balla Jenő
hírlapíró Szegeden
Attila ucca 30. sz.

Pásztor József
nyomdatulajdonos, Szeged,
Kazinczy ucca 6. sz.

E terv üzleti oldala — a bonyolult fogalmazás ellenére — egyértelmű: Pásztor József, nyomdája tulajdonjoga fejében, a megalakuló új részvénytársaság főrészvényese, meghatározó embere kívánt lenni, ugyanakkor a cég működéséhez még 30 millió korona pótlólagos alaptőkét kívánt bevonni.

A siker biztosnak látszhatott, mert szeptember 23-án a szerkesztőség és a kiadóhivatal a Próféta szállóban bérelt helyiségeiből a Deák Ferenc u. 2. szám alatti épületbe költözött át.⁵¹ S a remény be is teljesedett; a 30 millió korona október 31-ére összejött, a részvénytársaság megalakulhatott. Részvényt a cég iratai között fennmaradt részvénybefizetési számla szerint — időrendben — a következők jegyezték:⁵²

1. Domán Mátyás	500.000 korona
2. Pick Jenő	2.000.000 korona
3. Wimmer Fülöp	2.000.000 korona
4. Ottovay Károly	1.000.000 korona
5. Winkler testvérek	1.000.000 korona
6. Varga Mihály	1.000.000 korona
7. Böhm Sándor	500.000 korona
8. Popper Ferenc	500.000 korona
9. Grosz Marcell	250.000 korona
10. Fischhof Gyula	250.000 korona
11. Barta Dezső	250.000 korona

⁵¹ A Délmagyarország fél évszázada, 81.

⁵² A Délmagyarország Rt iratanyaga. Cégbírószági iratok.

12. Kelen Hugó	250.000 korona
13. Dr. Varsa József	100.000 korona
14. Schwarcz Béla	500.000 korona
15. Agrária rt.	500.000 korona
16. Perl Pál	500.000 korona
17. Pollák testvérek	250.000 korona
18. Eidus Bentján	120.000 korona
19. Glüestahl Lajos	250.000 korona
20. Dr. Tonelli Sándor	200.000 korona
21. Szegedi[...]bank rt.	100.000 korona
22. Faragó Lajos	250.000 korona
23. Weisz Zsigmond	250.000 korona
24. Wolf Endre	200.000 korona
25. Schorr Ottó	200.000 korona
26. Ker. és Gazd. rt.	100.000 korona
27. Kálmán Márton	200.000 korona
28. Dr. Erdélyi Jenő	200.000 korona
29. Rózsa Béla	1.000.000 korona
30. Kertész és Ujhelyi cég	1.000.000 korona
31. Berger Henrik	500.000 korona
32. Kurusev Sándor	500.000 korona
33. Cimmer szalámigyár rt.	200.000 korona
34. Belvárosi Bank rt.	250.000 korona
35. Varga Dezső	100.000 korona
36. Jenei Ferenc	200.000 korona
37. Geizler Jenő	100.000 korona
38. Vértes Miksa	500.000 korona
39. Kumwerth és Behr	250.000 korona
40. Hazai fatermelő rt.	500.000 korona
41. Ker. és Gazd. rt.	400.000 korona
42. Dr. Nagy Samu	100.000 korona
43. Szakáts József	500.000 korona
44. Eisner Manó	50.000 korona
45. Kertész Béla	100.000 korona
46. Berger Henrik	500.000 korona
47. Schorr Ottó	300.000 korona
48. Geizler Jenő	150.000 korona
49. Eidus Bentján	130.000 korona
50. Tausszig Ármin	200.000 korona
51. Reitzer Lipót	100.000 korona
52. Dr. Szivesy Lehel	100.000 korona
53. Wiesner Salamon	250.000 korona
54. Dr. Barta Dezső	500.000 korona
55. Rosenfeld Nándor	100.000 korona
56. Robitsek Rezső	250.000 korona
57. Back Bernáth	3.000.000 korona
58. Holtzer Tivadar	2.000.000 korona
59. Beregi Lajos	1.000.000 korona
60. Szekulesz József	1.000.000 korona

Az alakuló közgyűlésre így a tervezett időben, 1923. október 31-én sor is kerülhetett a szegedi Kereskedelmi és Iparkamara székházában. A közgyűlésen — 1265 részvény képviselőjében — Ottovay Károly, Rózsa Béla, dr. Tonelli Sándor, dr.

Kertész Béla, Rosenfeld Nándor, dr. Barta Dezső, dr. Nagy Samu, dr. Erdélyi Jenő, dr. Eisner Manó és, természetesen Pásztor József vett részt. Az alakuló értekezlet Ottovay Károly elnökletével folyt le, s kimondta a Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavállalat Rt. megalakulását. Pásztor József nyomdája így az új részvénytársaság tulajdonába ment át, Pásztor azonban — 1200 részvényével — főrészvényes lett. S mivel a döntés így de facto az ő kezébe került, az ügyvezető igazgató is ő lett. (E minőségében történő javadalmazásáról külön szerződés intézkedett; ezt sajnos nem ismerjük.) A hat tagú igazgatóság, amelyet az alapszabály értelmében 3 évre Balla Jenő és Pásztor József jelölt ki, szintén megalakult. Ennek tagjai a következők lettek: Ottovay Károly vaskereskedő, bátyjai Holtzer Tivadar nagykereskedő, Pick Jenő gyáros, dr. Erdélyi Jenő orvos, Balla Jenő hírlapíró és Pásztor József ügyvezető igazgató.⁵³ A felügyelő bizottság pedig, mely szintén megalakult, a következőkből került ki: Domán Mátyás kereskedő, Szekulesz József bankigazgató és Varga Mihály kötélgyáros. Mandátumuk egy évre szólt. A céget az ügyvezető igazgató és egy igazgatósági tag együttesen volt jogosult jegyezni.⁵⁴

A Délmagyarország Rt. célja, mint az alakuló közgyűlésen elfogadott alapszabály kimondja, „a könyv- és hírlapkiadás, úgy egyáltalán a könyvkiadó és nyomdavállalat üzletkörébe eső mindennemű ügyletek létesítése” lett.⁵⁵

Ezzel — Pásztor József irányításával — egy, immár stabil kiadóvállalat jött létre, melynek legfontosabb feladata a Szeged kiadása lett.

(A szerkesztőség megerősítése.) A cégbíróság — a szegedi kir. törvényszék — csak 1923. november 19-én jegyezte be a cégek közé az új részvénytársaságot (Cg. 665/1923/1. szám alatt), de az alakuló közgyűlés másnapján, november 1-én a Szeged már új impresszummal jelent meg. A felelős szerkesztő ugyan rövid ideig még Lovik Károly maradt, de kiadóként már a Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavállalat Rt. szerepelt, a felelős kiadó pedig — immár az impresszumban is — Balla Jenő lett, az előállító nyomda pedig most már a részvénytársaság saját nyomdájaként említődik.⁵⁶ S hamarost, még a cég hivatalos bejegyzése előtt, szerkesztőcserére is sor került. November 18-án Lovik Károly neve lekerült a lapról (visszaköltözött a fővárosba, ahol újra a *Világ* munkatársa lett), Frank József neve pedig ismét fölkerült az impresszumba: „a szerkesztésért ideiglenesen felelős” megjegyzéssel. Hogy e megszorításra miért volt szükség, s Frank miért csak 1 év múlva, 1924. november 5-étől lett formálisan is felelős szerkesztő, nem tudjuk. Nagy jelentősége a dolognak nem volt, mert — az „ideiglenesség” ellenére — a lapot Lovik távozása után ő szerkesztette.

Frank József személyében rutinos és nagy helyismeretű, az ellenzéki újságírásnak régtől fogva elkötelezett szerkesztője lett a *Szeged*nek. 1875. március 12-én született

⁵³ A Délmagyarország Rt 1923. okt. 31-i alakuló közgyűlésének jegyzőkönyve, valamint a részvénytársaság bejegyzési kérelme a szegedi kir. törvényszékhez. Cégbírósági iratok.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ A Délmagyarország Rt. alapszabálya, Cégbírósági iratok.

⁵⁶ Vö. *A Délmagyarország fél évszázada*, 81.

Baján, zsidó kispolgári családban. Középiskolai tanulmányait (1885—1894) a szegedi piarista gimnáziumban végezte, majd Budapesten orvosi, utóbb pedig bölcsészeti tanulmányokat folytatott. Az egyetem után Németországba került egy Groedel báró nevelőjének. Göggingeni éveiről kevés tudható, de azt tudjuk, már akkor újságírónak készült. Hazatérve, 1907-ben a *Szegedi Napló* munkatársa lett, ahol akkor többek között Tömörkény Istvánnal, Móra Ferencel és Békefi Antallal dolgozott együtt. Innen hamarost mégis a *Szegedi Híradó* szerkesztőségébe, majd 1908-ban a liberális, ellenzéki *Szeged és Vidéke*hez lépett át. Itt 1918-ig maradt, s munkatársból hamarosan helyettes szerkesztővé, majd felelős szerkesztővé lépett elő. Ha volt lap Szegeden 1914 előtt, amely a polgári radikalizmus törekvéseit szolgáltatta meg, a *Szeged és Vidéke* volt az; Jászi Oszkár és párthívei leginkább e lap hasábjain remélhettek támogatást. Frank mint szerkesztő maga is ennek az irány-
nak az elkötelezettje lett, s itt, a *Szeged és Vidéke* szerkesztőségében kötött életrevaló barátságot a lapba rendszeresen dolgozó Juhász Gyulával is. 1918-ban, szembe-kerülve a laptulajdonos Balassa Arminnal, együtt léptek át a *Délmagyarországhoz*, s ott együtt csinálták végig a forradalmakat, egészen a lap 1920-i megszűnéséig. Utóbb is Juhász a *Szegednek* mindig akkor dolgozott, amikor a lapot Frank szerkesztette.⁵⁷

Frank József visszatérése a *Szeged*hez, mint várható volt, megint a laphoz vonta Juhász Gyulát is. Így Juhász, aki 1922. július 30-ától nem dolgozott a *Szeged*be, most hamarosan, már 1923. december 22-étől a lap sokat foglalkoztatott vezető munkatársa lett.⁵⁸

Időközben — 1923. nov. 13-át követően — a *Szeged* szerkesztőségébe került Erdélyi Jenő főorvos kulturált, zeneértő felesége, a szegedi feministák hajdani titkára, Lengyel Vilma (1893—1983) is.⁵⁹ Majd, szerződötetett cikkíróként föltűnt a lapban a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara széleskörűen művelt, jótollú titkára, Tonelli Sándor,⁶⁰ valamint a rutinos újságíró-író, Sz. Szigethy Vilmos⁶¹ is.

E személyi változások nagy jelentőségűeknek bizonyultak. Kialakult egy létszámában is, intellektuális súlyában is, összetételében is számottevő szerkesztőség, amely — kiegészülve alkalmi külső munkatársakkal — képes volt arra, hogy folyamatosan magas színvonalú, harcossan ellenzéki, egyes munkatársai révén irodalomtörténetileg is jelentékeny lapot csináljon. Olyat, amely méltóan tudta képviselni a város és a régió érdekeit, ugyanakkor ellátta a hatalmat kontrolláló és fékező nyilvánosság helyi kulcsintézményének nehéz, de igen fontos szerepét is.

⁵⁷ Frankról: LENGYEL András: *Frank József emlékezete*. Kézirat.

⁵⁸ Vö. Ilia Mihály jegyzetével: JGYÖM 7 : 360.

⁵⁹ Lengyel Vilmáról I. PÉTER László: *Egy újságírói életmű. Lengyel Vilmáról*. = Csongrád Megyei Hírlap, 1982. márc. 21. = P.L.: *A szerette város*. Bp. 1986. 433—438. [Apró Ferenc] A.F.: *Lengyel Vilma köszöntése*. = Dm, 1983. jun. 9. 5., [Apró Ferenc] A.F.: *Lengyel Vilma halálára*. = Dm, 1983. okt. 27. 5. Vö. még: M. CSANYI Pirokska: *Budapesti levél*. = Dm, 1980. márc. 23.

⁶⁰ Tonelliről I. [PÉTER László] P. L.: *Tonelli Sándor centenáriuma*. = Somogyi-könyvtári Műhely, 1982. 69—71.

⁶¹ Sz. Szigethyről I. PÉTER László: *Sz. Szigethy Vilmos centenáriuma*. = Dm, 1977. márc. 8. = P.L.: *A szerette város*, Bp. 1986. 377—381., LENGYEL András: *Sz. Szigethy Vilmos emlékezete*. In: Sz. SZIGETHY Vilmos: *Régi szegedi kocsák*. Sajtó alá rend. APRÓ Ferenc és LENGYEL András. Szeged, 1988. 225—240.

Az „újakból” és a „régiekből” ugyanis egy sajátos, s tartósan igen jól működő munkamegosztási rendszer jött létre a szerkesztőségben. A *Szeged* helyi hírelátását, e nem látványos, de nagyon fontos aprómunkát — megtevézve egy-egy fontosabb riporttal, nagyobb cikkel, szabadabb szárnyalást megengedő színes írással — a „fiatalok” látták el. Mindketten: Magyar László is, Vér György is húszas éveie elején járt; Magyar 23, Vér 20 éves volt. Életkoruknak is „megfelelt” a mozgékonyt, sőt esetenként talpalást is igénylő hírbegyűjtő munka. De mindketten jól is írtak. Magyar, akiben regényírói ambíciók is munkáltak, precíz, tárgyias, de mégis olvasmányos stílusban írt; az általa fogalmazott hírek is, a nevével vagy szignójával jegyzett riportjai is pontos, tárgyyszerű tájékoztatást nyújtanak — a helytörténeti kutató ma is nyugodt szívvel hagyatkozhat rájuk. Vér impulzívabb egyéniség volt; a színesség, s leginkább a harcosság, az ütközéseket, sőt a sajtópöröket is vállaló bátorság jellemezte. Riporteri mozgékonyt párosult harcossága, mely jó pár leleplező cikket is eredményezett, nélkülözhetetlen volt egy ilyen ellenzéki szerepet vállaló lapnál, mint az ekkori *Szeged*. (Jellemző, hogy egyetlen könyvét, amely ugyan később, 1928-ban jelent meg, olyan börtönmérmények alapján írta, amelyeket ekkori leleplező riportjaiért, a nevezetes csongrádi bombamerénylet világgá kürtöléséért⁶² szabtak ki rá). A munkamegosztásban némileg hozzájuk kapcsolódott a náluk idősebb, de még újságírói rutin nélküli Lengyel Vilma is. Ő azonban elsősorban kulturális „anyagokat” írt, s elsődleges feladata a zenei események, színházi bemutatók recenzálása, kulturális vonatkozású, zömmel művészeti tárgyú cikkek megírása volt. Professzionális szintű zeneértése, műveltsége azonban messze a szokásos vidéki átlag fölé emelte ilyen vonatkozású munkásságát. Bartókról, Kodályról írott cikkeit, hangversenykritikáit ma is számon tartja a zenetörténeti kutatás.⁶³

Más, látványosabb, ugyanakkor nagy intellektuális képességeket megmozgató s a lap egész profilját meghatározó szerepköre volt Móra Ferencnek és Juhász Gyulának. Ők ketten írták a — névtelen — vezércikkek zömét. Sajnos, bár a kutatás mára igen sok ilyen cikküket azonosította már,⁶⁴ e politikai és kulturális tárgyú, zömmel irodalmi igényességgel megfogalmazott cikkek ma még alapos esztétörténeti elemzésre várnak. Jelentőségüket azonban már fölismerhettük; e nemben Szegeden a legmagasabb szintet jelentették a Horthy-korszakban. Móra elemző okossága, írni tudása, fanyar humora, mely oldott, „csevegő” írásaiába is mindig csöpp keserűséget vitt, vezércikkeit rangos teljesítménnyé emelte. Írásai a közmentális változásainak, belső mozgásainak érzékeny szeizmográfjai. A „szelid” költő (s harcos publicista) Juhász Gyula pedig ezekben a vezércikkekben mutatta meg jó ügyekkel vállalt szolidaritását. Vezércikkeit sajtó alá rendezőjük, legalaposabb ismerőjük Ilia Mihály így jellemezte: „bátor szembeszállás az ellenforradalmi rendszerrel, Ady örökének vállalása, erős szociális hang, a magyar irodalom és művészet igazi értékeinek

⁶² Vö. APRÓ Ferenc: *Vér György ébresztése*. = Dm, 1980. aug. 10.

⁶³ Lengyel Vilma Bartókról írott cikkeit legutóbb újraközölte PÉTER László: *Bartók Szegeden*. Szeged, 1981. 62—65., 70—71., 75—76., 83—85.

⁶⁴ Vö. VAJDA László: *Móra Ferenc vezércikkei. Bibliográfia*. Szeged, 1961. 51—58. és ILIA Mihály anyagföltárása: JGYÖM 7:60. skk.

(Ady, Bartók, Kodály, Ruday Gyula, Babits, Szabó Dezső) propagálása és védelme az ellenforradalmi rendszer elsekélyesedett irodalmi és kulturális közéletével és intézkedéseivel szemben. Mindebben alig található párja a korabeli magyar újságírásban.”⁶⁵ Ők ketten, Móra és Juhász írta a lap irodalmi igényű anyagainak (tárcák, versek, jelenetek stb.) jelentős részét is, olvasókat szerezve és megtartva ezzel a lapnak. Alkalmilag, kivált Juhász, persze más egyebet is írtak; újságíró szokás szerint még rövid hírfelek, alkalmi kritikák stb. is kikerültek tolluk alól.

A lap nagy, elemző-komentáló cikkeinek írása, esszészámba menő politikai, társadalmi és kulturális publicisztikájának művelése volt a feladata Tonelli Sándornak és, részben, Sz. Szigethy Vilmosnak. Tonelli nemcsak gyakorló gazdaságpolitikus volt, de elismert elméleti közgazda is; Szeged gazdasági és társadalmi viszonyainak talán legjobb ismerője. Széles körű műveltséggel, nagy judíciummal megírt cikkei publicisztikai teljesítmények voltak. Sz. Szigethy Vilmos, aki korábban a *Szegedi Naplónak* (kétszer is), majd a *Szeged és Vidékének* volt sokoldalú munkatársa, s aki a *Naplót* és a *Szegedi Híradót* maga is szerkesztette egy-egy periódusban, minden újságírói munkakörben otthonosan mozgott. A *Szegednek* színes, érdekes, a Móra tárcáival sok szempontból rokon cikkeket, irodalmi igényű publicisztikát, sőt szépprózát is írt. Regényét folytatásokban közölte a lap. Ő elsősorban olvasmányt adott az olvasóknak, a lap színességéhez, érdekességéhez járult hozzá.

A szürke eminenciás nehezen megfogható, de nagyon fontos szerepkörét Frank József látta el. Ő, nevével jegyzett cikket talán egyet sem írt ekkoriban, csak föltételezhetjük, hogy a névtelen vezércikkek egy része tőle származik. Egy mikrófilológiai technikájú sajtótörténeti elemzés ezeket valószínűleg, ha sok munkával is, de ki tudja majd mutatni. Igazi jelentőségét azonban nem ezek a csak föltételezhető írások adják, hanem szerkesztői munkája, mely a *Szegedet* a város két világháború közötti legjelentősebb lapjává, országos mércével mérhető zsnalasztikai teljesítménnyé tette. A megírandó témák kiválasztása, az anyagok megválogatása, elhelyezése, csoportosítása, a lap egységes egészé formálása, a társadalmi és politikai érzékenység folyamatos és következetes biztosítása a lapban — ez volt igazi munkája. Keze nyomán a *Szegedet* széles körű helyi nyilvánosság, radikális rendszerkritika, bátor szókimondás, színvonalas kulturális és irodalmi anyag jellemezte.

Sajátos, csak részben megragadható szerepköre volt az ügyvezető igazgatónak, Pásztor Józsefnek, aki az újságírás iránti vonzalmát megőrizte. Ő, helyzeténél fogva, azt írt, amit akart s akkor, amikor akarta. Kézai Simon néven vagy *k.s.* szignóval jelzett írásai zöme színházi kritika, esetleg valami más kulturális anyag volt — szerepe tehát kiegészítő szerepnek tekinthető. De tévednénk, ha csak ezek alapján ítélnénk meg. Több jel szerint nehéz s kritikus helyzetekben volt egy szűrő, mondjuk ki nyíltan, belső cenzori szerepe is. A főrésztvényes ügyvezető igazgató, ha érdekei megkívánták alighanem bele-beleszólt a szerkesztésbe is. Más kérdés, hogy Frank József kemény szerkesztő volt, s míg ő szerkesztette a *Szegedet*, Pásztor fékező, visszahúzó szerepe nemigen érvényesülhetett.

Egy lap arculatát alapvetően szerkesztősége, rendszeresen dolgozó belső munkatársi gárdája határozza meg. A *Szegedet* is a főtebb jellemzett munkatársak

⁶⁵ Vö. ILIA Mihály jegyzetével: JGYÖM 7:333.

formálták elsődlegesen. De volt szerepük másoknak, az alkalmilag jelentkező külső munkatársaknak is. A *Szeged* 1923. utáni megerősödésének bizonyítéka, hogy a lapnak ez a kiegészítő, csak alkalmilag jelentkező gárdája is jelentős szerzőkből állt. Írt a *Szeged*-be például Móra múzeumi helyettese, az etnográfus-művelődéstörténész Cs. Sebestyén Károly, a művelődéstörténész és színházi szakíró Lugosi Döme, a történész Czimmer Károly stb. S — igaz, már az utolsó periódusban — az akkor Szegeden egyetemistáskodó József Attila is, aki itt közölte olyan fontos versét is, mint a *Tiszta szívvel* címűt.⁶⁶

1925 márciusában tovább erősödött a lap munkatársi gárdája. Ekkor — ideiglenesen Szegedre költözve — Szabó Dezső is a *Szeged* munkatársa lett.⁶⁷ Ő természetesen nem szerkesztőségi aprómunkát végzett, de rendszeresen dolgozott a lapba; amíg a városban élt, nagy cikkei rendre itt jelentek meg. Itteni szereplése, persze, némileg meglepő, hisz aligha nevezhető liberális vonzalmú publicistának. De — s ez a személyes esetlegességeknél, pl. Juhász Gyula iránti rokonszenvénél is fontosabb ide köthet mozzanat volt — ekkor ő is élesen rendszerbíráló volt. S bár kritikája a liberalizmust is illette ekkoriban (is), érvelése elsősorban a kurzus ellen irányult. Így részben természetes szövetségese lehetett a lapnak, részben pedig — nagy híre révén — üzleti vonzerőt is képviselt. Jelenléte fölpezsdítette a város szellemi életét s a lapra is ráirányította a figyelmet.

(*A lap beosztása, szerkezete.*) A szerkesztőség személyi megerősítése a lap megerősítését (s természetesen: nyereségessé tételét) célozta. Ez az erősítési igyekezet félreérthetetlenül kiderül Ottovay Károlynak, a részvénytársaság igazgatósága elnökének az I. évi rendes közgyűlésen tartott beszámolójából.

„A város kiadásunkban megjelenő egyetlen liberális napilapjának, a «Szeged»-nek elterjesztésére, szellemi és pénzügyi megerősítésére minden tőlünk telhetőt elköveltünk — mondotta ekkor —. Ennek érdekében felemeltük a terjedelmet az eddigi hétköznapi 6, a vasár- és ünnepnap 8 oldalról hétköznapi 8, vasár- és ünnepnap 14—16 oldalra, jelentékenyen kibővítettük a szerkesztőséget, tökéletesítettük a technikai előállítást s különösen annak érdekében, hogy a *Szeged* olvasói tájékozást nyerjenek az ellenzéki pártok mozgalmairól is, berendezkedtünk jelentékeny költséggel önálló tudósításra, holott megelőzően a «Szeged» kizárólag az egységes párt és a fajvédők érdekeit szolgáló M.T.I. híreire volt utalva. Az ilyen szellemi fegyverek mellett a «Szeged» természetesen folyton javult és tökéletesedett.”⁶⁸

A lap külalakja mindazonáltal változatlan maradt. Megmaradt a címfej, a háromhasábos szedéstükör stb. A terjedelembővítés s a szerkesztői szándék azonban módosította a lap belső arányait, szerkezetét. Egy átlagos hétköznapi szám beosztása például a következő volt 1923 novemberét követően:

1. oldal: Vezércikk, átlagban 1 és ½ hasáb, esetleg valamivel hosszabb vagy rövidebb. Ezt követően, a 2. és 3. hasábban magyar és külföldi politikai tudósítások jöttek, 3–4 darab.

2. oldal: magyar politikai és gazdaságpolitikai tudósítások, kisebb cikkek, számuk átlagosan 4; ezek egy része már helyi, szegedi vonatkozású.

⁶⁶ PÉTER László: *József Attila Szegeden*, 45.

⁶⁷ PÉTER László: *Szabó Dezső Szegeden*. = ItK, 1963. 1. sz. P. L.: *A szerette városa*. Bp. 1986. 263—295.

⁶⁸ Ottovay Károly beszámolója a Délmagyarország Rt. 1925. márc. 28-i közgyűlésén. Cégbíróági iratok.

3. oldal: tudósítások, cikkek, zömmel szegedi vonatkozásúak.
4. oldal: Hírek (ebben napi program, hírfej, vegyes politikai és kulturális híryanag rövid, tömör megfogalmazásban, esetenként akár csak 1–2 mondatban.) Ezen az oldalon tűnik föl egy-egy reklám is.
5. oldal: az előző oldalról áthúzódo hírek, valamint reklám, keretes hirdetés. Ezen az oldalon jelentkezett a *Színház és Művészet* rovat, amely a heti műsort, színikritikákat, fizetett színházi híreket, színlapot tartalmazta.
6. oldal: reklám, valamint — kb. 1 hasáb terjedelemben — folytatásos regény.
7. oldal: reklám, Tözsde rovat, árfolyamtáblázat.
8. oldal: reklám, hirdetések.

A vasárnapi számok alapbeosztása lényegében megegyezett a hétköznapiéval, de részben gazdagabb anyagú volt, részben plusz rovatokat is tartalmazott. Több (részben kulturális vonatkozású) hosszabb cikket adtak ilyenkor, bővebb volt a híryanag és több oldalra rúgott a hirdetés is (amely, közismert, komoly bevételi forrás volt). Pluszként jelentkező rovat volt a tárcarovat, amely a „vonat alatt” szépirodalmi igényű és jellegű prózát adott, esetleg — alkalmilag — rövid jelenetet, szatírárt vagy verset (pl. Juhász Gyulától, aki kedvelte ezeket az alkalmi műfajokat). Vasárnaponként jeletkezett a Sport, a Rádió és a Közgazdaság rovat, ezek azonban viszonylag szerény terjedelmet kaptak. Vers az újságban ekkoriban csak kiegészítő, színező anyag volt, gyakorta csupán a Hírek rovatban hozták (itt, ilyen helyen jelent meg a *Tiszta szívvel* is).

4. A lap irányultsága

Az igazi sajtótörténeti kérdés az volna, mit közvetített olvasóihoz a *Szeged*? Ez azonban egyelőre túl nagy feladatot jelentene; ehhez olyan közönségtörténeti kutatások kellenének, melyeknek egyelőre lehetősége sem kínálkozik megfelelő források híján. Így, kényszermegoldásként, magára a lap közleményeire vagyunk utalva,⁶⁹ s legfőljebb csak azt tekinthetjük át, milyen jellegzetes tendencia, milyen irányultság fedezhető föl a lapban. Ez mintegy ideáltipikus képét adja csak a *Szeged* közvetítette információknak — olvasói ennél lényegesen többet is, kevesebbet is kiolvashattak belőle.

Mint minden újság, a *Szeged* is benne élt az őt körülvevő társadalom mindennapi életében, s nem valamiféle irányzati tervet valósított meg, hanem a folyó élet eseményeit rögzítette s azokról mondott ítéletet. „Tartalma” tehát szinte kimeríthetetlenül gazdag — ezt a helytörténet kutatói, kik forrásként használják, jól tudják. A lap anyagának valamiféle tematikai leltárát adni tehát nem is lehet. De néhány — a hírek megválogatásából és minősítéséből adódó — sajátossága mégis érzékelhető.

A lap funkciója szükségszerűen kettős volt: az információ-ellátás, s az ezeknek az információknak az értelmezése, minősítése. Nekünk is e kettősségre érdemes figyel-nünk.

⁶⁹ A lap irányultságának jellemzésekor szakirodalom híján csak magára a lap szövegeire támaszkodhatunk: az egyes cikkekre a könnyebbség kedvéért nem jegyzetben, hanem szövegközi megjegyzéssel utalunk.

Milyen híreket közölt a *Szeged*? Másképpen kérdezve: mi bírt hírértékkel számunkra? Egyszerűsítve azt mondhatjuk: a politika s a szűken vett társadalom élete. Politikai napilapról lévén szó, a híryananyagban s a tudósításokban a politika három szférája, három területe is rendszeresen jelen volt: 1. a „világpolitika”, de ebből igazában csak az, ami magyar szempontból is aktuális volt; 2. a „magaspolitika”, az országos események mindenkit, így a szegedieket is érintő vetületei és vonatkozásai; s 3. a helyi politika fejleményei, a várospolitika. Az első kettő, de kivált az első természetesen nem vetekedhetett a pesti nagy lapok anyagával; csak hozzávetőleges képet, hozzávetőleges tájékoztatást adott. A lapnak sem karakterét, sem súlyát nem ez adta meg, ám ez az információadás így sem volt jellegtelen vagy szürke. (Más kérdés — a még tárgyalandó — vezércikkek területe; ebben az értelmező, átvilágító műfajban az országos politika pl. rendszeresen értelmezett, megvilágosító példaként szerepelt.) A politika vonatkozású hírek közül karakterizáló erejűnek a harmadik típus tekinthető. A helyi közélet, a várospolitika a *Szeged*ben mennyiségében is, pontosságában is, információértékében is jelentős volt, noha azt az olykor már fásasztó részletezettséget, jelentéktelen részletekbe tévedést, amelyet a korábbi évtizedek szegedi sajtója mutatott, a *Szeged* híryanagát már nem jellemezte. A helyi közélet lényeges eseményei, összefüggései rendre fölbukkantak a lapban. A város tanácsának ülései, rendeletei, a vezető tisztségviselők ténykedése, a közélet „devianciái”, botrányos vagy éppen ígéretes fejleményei rendre hírértékkel bírtak, gyakorta hosszabb-rövidebb tudósítások és riportok tárgyai is lettek. E híryanag, nem véletlenül ma is egyik legfőbb forrása a helytörténeti kutatásnak.

A híryananyagban azonban a politika e területei nem voltak kizárólagosak. Súlyukat és arányukat megközelítette a szegedi polgári élet eseményeinek szerepeltetése. Személyi hírek, különféle rendezvények hírei, az üzleti élet eseményei és fejleményei, a polgári élet elkerülhetetlen devianciái, a kulturális élet aktualitásai mind rendre regisztráltak a lapban. A kultúra mint külön szféra, önmagában is fontos területnek számított: az irodalom, képzőművészet, színház és mozi helyi hírei folyamatosan nyilvánosságot kaptak itt. Egy szisztematikus tartalomelemzés tisztázhatná csak, persze, hogy e hírek mennyire fogták át *Szeged* város teljes társadalmát. Ennek híján csak hozzávetőlegesen mondhatjuk, hogy a hírek anyagát, legfőbb forrását a város polgársága, az ipari-kereskedelmi szféra adta. Ezt a megállapítást, persze, azonnal árnyalnunk kell. Részben azért, mert a *Szeged* a szervezett munkásság szervezeti és kulturális életét is figyelemmel kísérte (a Munkásotthon programját pl. leginkább a *Szeged* híradásaiból lehet rekonstruálni); részben pedig azért, mert ebbe az érdeklődési körbe a keresztny középosztály egyleti élete (pl. a Katolikus Kör működése) nem tartozott bele. Ez utóbbi eseményeire a *Szeged* nem figyelt, ez az ellenlap, a jobboldali *Szegedi Új Nemzedék* területe volt. A *Szeged* azonban — a *Szegedi Új Nemzedék* gyakori vádjaival ellentétben — nem volt „zsidó lap”; bár kiadásában is, megírásában is, olvasásában is jelentős részesedése volt a zsidóságnak, ez nem adott a lapnak valamiféle speciális „zsidós” karaktert. (Az viszont igaz, a zsidóság felekezeti életének legfontosabb — többnyire szűkszavú — hírei itt kaptak nyilvánosságot.)

A *Szeged* hírszolgálatának sajátos területe volt a tanyavilág életének bemutatása. Ezt a feladatot a lap nem kerülte meg (a város lakosságának egyharmada élt a

tanyákon!), de e speciális gondokkal küzdő terület mindenképpen alulreprezentált volt a Szegedben. Ez is azt erősíti, hogy a Szeged elsősorban a szorosabb értelemben vett „városiasság”, a polgárosult szféra lapja volt.

A híranyag ilyen szerveződése önmagában is jelez bizonyos preferenciákat, bizonyos — politikailag is értelmezhető — irányultságot. A lap explicit irányát, eszméletörténeti funkcióját igazában mégis hosszabb cikkei, elsősorban „direkten” politikáló vezércikkei mutatják meg.

A Szeged vezércikkei — nagy általánosságban mondhatjuk ezt — jelenségértelmezések. Azaz, nem valamely ideológia értekezésszerű kifejtései, eszmehirdető deklarációi, hanem az aktualitásokból kiinduló, azokra reagáló, azokat értelmező-átvilágító reflexiók (amelyek persze tartalmazzák a „viszonyulás” elemeit, az állásfoglalást). E műfaj elsőrendű feladata a Szegedben a közérzetkifejezés, a kurzusmentalitás elutasítása volt.

A lap eme — részben a politika, részben a mentalitás szférájában megnyilatkozó — irányultsága természetesen társadalmilag kötött volt: a liberális polgárság, s a vele akkoriban harci szövetséget alkotó szervezett munkásság közérzete, közmentalitása kereste benne kifejeződését. Az a közmentalitás, amelyet a világháború, az összeomlás, a forradalmak s Trianon szétziláltak, de amely ekkor már újrendeződőben volt, s elsődlegesen konszolidált viszonyokat igényelt. A legfőbb értékek így, persze, mindvégig a konszolidációt megtestesítő értékek voltak: a béke, a rend s a biztonság, amelyek még ekkor is annyira hiányoztak. Ez a vágy plasztikusan rajzolódik ki pl. a *Pedagógia?* című, 1925. április 4-i vezércikkből, amelyben — egyebek mellett — ez is olvasható:

„... immár jelentkezik a legújabb nemzedék is, amely a nagy jégverés és tűzkár, a vér és könnyű özöne után sarjadt ki és amelynek már csak távoli legenda és mese a régi boldog béke, a rend, a biztonság és nyugalom, amely volt, valóság volt és azt hittük, hogy örökké megmarad, mint ahogy a csillagok is állandó rendszerben kerengenek. De jött az üstökös és kilódította ezt a szerencsétlen csillagot megszókkott pályája köréből s lőn romlás és pusztulás, halál és örület, milliók kínja és ez így megy több mint egy évtizede és ki tudja, hol áll meg és mikor?”

Ez a biztonságvágy, ez az alapigény persze szükségképpen diskrepanciában volt a kurzus napi politikájával. S bár a konszolidáció valamiképpen az egész társadalom érdekében állt, a konszolidáció elképzelt s kívánt formája, értékrendje és módja irányatonként más és más volt. A Szeged ezért — a mögötte álló liberális polgárság reális szükségleteinek megfelelően — csak mint a hivatalos politika korrigálója, sőt alkalmanként ellenzéke léphetett föl. Irányultságát így egy kettős magatartás határozta meg: rendszerkritika és érdekvédelem.

A húszas évek magyar társadalmá s közléte sok szempontból a viszonyok brutalizálódását mutatta; kegyetlenebb, agresszívebb világ volt ez, mint az 1914. előtti ún. békeévek. E viszonyoknak tüneteit és fejleményeit a Szeged vezércikkei rendre tollhegyre tűzték. Egy gyilkossági hírt kommentálva például a *Gyilkos* című vezércikkben (1924. dec. 24.) arról írtak, hogy a bűnözés miként függött össze a társadalom mély válságával.

„A büntető igazságszolgáltatás számára — olvashatjuk a cikkben — mindig probléma volt, hogy milyen körülmények tenyésztik ki egy többé-kevésbé civilizált, békés természetű polgári társadalomból az ilyen pathológikus természetű gyilkosokat. Amíg azonban máskor tapogatózni kellett, most a körülmények egész tömege szolgáltatja a kulcsot a lelki berendezkedésüknek a megértéséhez. A háborúban olcsó lett az emberélet és egy-két embernek az eltűnése nem váltotta ki azt a nyomozó törekvést az esetleges bünténynek a felderítésére, mint azelőtt. Az embereknek viharos hányódása, a mindenkit számon tartó polgári nyilvántartásoknak a meglazulása kedvezőbbé tette az előfeltételeket a társadalom ellenségei számára. A nyomorúság felfokozódása egész seregét szülte az olyan kétes egzisztenciáknak, amelyekről senki sem tudta és nem is kereste, hogy miből élnek. Szegény, elnyomorodott emberek akaratlan bűntársaivá, orgazdáivá, bűnpártolóivá szegődtek sötét gonosztevőknek.”

Ugyanezt a gondolatot folytatta a *Times* egy cikkét kommentálva *Az Afrikai Vérszövetség* című cikk is (1924. dec. 30.), de ez tovább is ment. A militáns negritud mozgalom föllépésében meglátták az értékrend negatív irányú átrendeződését is. Az Afrikai vérszövetség titkai, írta a soros vezércikkíró,

„valóban rémületes dolgok lettek volna tíz esztendővel ezelőtt. A világháború után azonban már nem igen leli ki a hideg az embereket az embervértől és egy-egy nagy hadvezérhez mérve a legkiválóbb szerencsen gyilkos se tud többé imponálni. Az Afrikai Vérszövetségben tudniillik erről van szó: vérben és vasban dolgozó szerencsen hazafiakról, akiket a régi világban közönséges gyilkosoknak neveztek volna. Most azonban aktív politikusoknak nevezik őket, mégpedig a »néger fajvédelem« politikusaiknak.”

De az értékrend eme fölborulását, elembertelenedését nemcsak a távoli világ eseményeiben fedezték föl, meglátták a magyar közéletben is. Bandi Benjámint Budapesten szolgáló közlegény „esetében”, aki egy kétnapos igazolatlan kimaradását úgy próbálta menteni felettesei előtt, hogy magára vett egy meg sem történt gyilkosságot, jó érzékkel vették észre, mily keveset ér az ember a kurzus viszonyai között.

„Az embernek — olvashatjuk a *Logika* című vezércikkben (1925. márc. 28.) — megállana az esze ilyen logika hallatára, de az embernek ma már nem olyan könnyen áll meg az esze, mióta a modern pokol minden gonoszsága és szenvedése reánk szakadt és mióta odalett az emberek vetése. Bandi Benjámint úgy nevelték ezek a zord idők, ezek a szörnyű események, hogy az emberi élet értéke felől meglehetősen alacsony fogalmak támadtak. Bandi Benjamin lelkében a tízparancsolat ötödike egy kissé elfakult, annyi vér és annyi gyász láttára, amelyet körülötte hosszú évek óta produkál az ördögi leleményességű grandguignol-szerző, az Élet. Bandi Benjamin megérte már a nagy háborút, Bandi Benjamin eleget hallhatott orgoványi hőstettekről, brittaniás kalandokról, Márffyról és Lédererről, Pötörről és pogromról, az ő szűk agya és kerges szíve megbarátkozott az emberölés gondolatával és készséggel vallotta, hogy ölt, hogy embertestvére életét oltotta ki, mert azt vélte, hogy ezért majd könnyebben lehet felelnie, mint azért, hogy két napig engedelem nélkül elmaradt.”

Nem véletlen hát, hogy a *Szeged* írói már-már a bűnösség korát látták saját korukban. S így még az 1924. december 25-i, karácsonyi vezércikk (*Békesség földön az embernek . . .*) is, még e hagyományosan szeretetet földéző ünnepen is keserű hangot ütött meg.

„Az angyali üzenet — írta az ünnepi cikk szerzője —, mely Betlehem mezőin adatott a csordapásztoroknak, nem egészen így szólt. Az dicsőséget hirdetett mennyben az Istennek és békességet a földön a *Jóakarátú* embereknek. De kétezer év messze elsodort bennünket betlehemi mezőktől [...] — ma nem szabad olyan szigorúknak lennünk, mint voltak Isten zengő harsonásai, akik csak a jóakarátú emberek hirdették a békességet. Mi lenne e világtalan világból, ha a betlehemi jászolból a Kisdéd csak azokra ragyogtatná a csillagok fölül hozott mosolyát, akiknek szívében jóakarát találtak?”

Tévednénk azonban, ha azt hinnénk, hogy a *Szeged* csak ilyen elvont általánoságban mondott kritikát a kurzus fölött. Direkt politikai bírálatot is gyakorolt a lap. A *Karácsonyi tizenkét pont* című vezércikk (1924. dec. 28.) például a liberális eszmények jegyében tételesen is elmarasztalta az uralkodó politikát.

„... jaj volna ma Kossuth Lajosnak — olvashatjuk e cikkben —, ha föltámadna és megkísérelne propagandát csinálni az eszméinek! Eszünk ágában sincs Bethlen Istvánt Metternich Kelemen herceghez hasonlítani, aki igen nagy ember volt a maga idejében, de azért kénytelenek vagyunk azt hinni, hogy az a Kossuth Lajos, aki Metternich idejében a magyar nemzet vezérévé tudott válni, Bethlen István idejében nem vinné többre, mint amennyit egy szám jelent a bűnügyi statisztikában. Mert józan ész szerint nem lehet föltenni, hogy Kossuth Lajos Wolf Károlyival, az udvarnagyi bíróság elnökével és Héjjas Ivánnal, konstruktív korunk másik reprezentáns alakjával volna egy párton. Kossuth Lajos a demokratikus Szövetség tagja volna, sőt nyilván vezérük volna azoknak, akik a demokratikus Magyarorszáért harcolnak. Ez pedig annyit jelent, hogy Bethlen István Kossuth Lajost a tizenkét pontjával együtt kidobatta volna a nemzetgyűlésből. Aztán nem engedélyezett volna olyan nyilvános gyűlést, amelyiken Kossuth Lajos is szerepelne. Aztán megvonta volna a Kossuth lapjától a kolportázsjogot, aztán megvonta volna Kossuthtól az újságot és utójára nyilván megvonná magát Kossuth Lajost is a nemzettől —, nem jó azt találgatni sem, hogy milyen formában.”

A *Szeged* e kritikáját fokozta, hogy a lap elsődlegesen nemcsak Bethlen Istvánt bírálta — kimondta azt is, itt egy retrográd társadalmi fordulat is bekövetkezett már.

„... legyünk őszinték: Bethlen István nem reakciósabb koránál. Bethlen István nem engedné meg a Demokratikus Szövetségnek, hogy plakátokon közölje a nemzettel, mit kíván a magyar nemzet. [...] De ha véletlenül nem tenné, akkor a nemzet — nem olvasná el a plakátokat. Hiszen olyan ártatlan, jámbor, szürke követelések azok a tizenkét pontok, amiket már mindenki megszokott, meg is ünt Európában. Bizony azokért nem érdemes az utcasarkon álldogálni ebben a cudar időben. Egészen más volna, ha például Héjjas Iván fenyegetné meg a falragaszokon a kormányt. Azt elolvasná a szittya nemzet és arra azt mondaná, hogy ez már döfi, kutya gyerek ez az Iván...”⁷⁰

Egy-egy alkalomkor, például év végén, politikai számvetést is végzett a *Szeged*. Az 1924. december 31-én megjelent *Szilveszteri mérleg* például áttekintette az év politikai tanulságait. Ebben nemcsak azt állapították meg — mértékadó tárgyias-sággal, hitelesen —, hogy az esztendő „a szanálásnak a jegyében állott”. A főbb tendenciákat is fölrajzolták, vagy legalábbis fölvillantották.

„Amint visszatekintünk az elmúlt tizenkét hónapra — olvasható a cikkben —, nehéz politikai és gazdasági válságok emlékei gomolyognak az idő végtelenségébe merült napok ködfelhőjében. Pénzügyi és gazdasági összeomlásnak a tünetei, azután reménykedések, szanálási akció, utána üzlettelenség, gyenge termés, de ezzel szemben stabilizálódás a pénzpiacon és néha-néha a normális állapotokra való visszatérés reményének a felvillanása. A politikában a sötét reakciónak tünetei, pörök, amelyek rávilágítottak egy levitéztlőben levő rendszernek erkölcsi zuhlottságára, a másik oldalon pedig a lelkeknek a tisztulása és a felfogásoknak kétségtelen eltolódása a demokratikus elvek és tisztább törekvések irányában.”

⁷⁰ A lap természetesen a helyi harcokban is részt vett. Juhász Gyula például egy névtelen vezércikkében (*Nem akarunk többé...*) 1924. szept. 17-én a kurzus helyi korifeusait szerkesztette ki, vállalva ezzel a sajtópört is. Vö. PÉTER László: *Juhász Gyula védőügyvédje. Bojta Béla arcképehez.* = Dm, 1970. máj. 27. = P.L.: *A szerette város.* Bp. 1986. 458.

A konszolidáció vágya még markánsabban fejeződött ki ugyanennek a cikknek a zárásában:

„Állapítsuk meg: gazdasági szempontból az esztendő nagyon válságos volt. Kevesebb munkaalkalma talán sohasem volt az iparnak és nagyobb pangás sohasem uralkodott a kereskedelemben. Tegyük hozzá: politikailag ez az egész ország vigasztalanabb képet sohasem mutatott, mint az ide-oda kacsingató és jogrendet hirdető hipokritizmusnak az idejében. Szögezzük le: szociális tekintetben sohasem volt kevesebb öröme okunk, mint a fokozódó munkanélküliségnek és az önszegély megvonásának ebben a korban. De az emberi lélekben élő és jogait követelő optimizmussal hihetjük, hogy ami volt s ami van, múltfélben van és nem a kedvezőtlen, hanem kedvező jelenségek lesznek azok, amelyek állandósulni fognak. Bizonyára így lesz, ha mindazok, akik a javulást szeretnék, azt akarni is merik és amit akarnak, meg is merik valósítani.”

Szabó Dezső pedig 1925 márciusában — erős rendszerkritikával párosítva — eszményeit is vázolta, s *Ellenforradalom* című nagy cikkében már a harmincas évek bizonyos törekvéseit előlegezte.

„Én a magyarság életét, jövőjének biztosítását az emberi igazság megteljesedésében látom — írta —. Egy olyan demokrácia megvalósulásában, mely minden kiváltságra halált, minden munkára védelmet, szabad fejlődést, megélésre érdemes életet jelent, és senki számára nem jelent igazságtalan elnyomást. Mélyen hiszem, hogy a magyarság európai jólétét az biztosítja, ha Közép-Európa és a Balkán nép-bábeljében a magyarság jelenti az emberibb jövőt.” (1925. márc. 29.)

S a *Szeged* a viszonyok brutalizáltságával szemben máskor is szembeszegette humanus eszményeit. Évfordulók, más alkalmak rendre ilyen vezércikkeket is szültek. A lap 1925. március 25-én például — nagyon jellemző ez! — vezércikkben ünnepelte Vernét. E cikk — *A látnok* — jellemző módon így indult: „A gyűlölködésnek ezekben a sötét napjaiban merjünk megemlékezni egy szelíd és békés emberről, aki író volt és ma húsz esztendeje hunyt el a franciaországi Nantes városában”. Majd, folytatásképpen, egy humanista embert, egy viszonyainkat humanizáló írókat mutatott be. S 1925. március 27-én vezércikkben védte meg a lap a „destruktív Jókait” is *A Szív* című hitvédelmi folyóirattal szemben. Alapmagatartásuk e vonatkozásban az volt, amit *A látnok*ban Vernéről olvashattunk: „Higyjék el, hogy Klebelsberg Kunó gróf már régen nem lesz kultuszminiszter, egy rakás tankerületi főigazgató is vissza fog hullani a megérdemelt ismeretlenség homályába, de Verne Gyula még akkor is fogalom marad.” Általában: az igazi kultúrának a szembeszegzése a kurzus kultúrpolitikájával a lap egyik rendre visszatérő gyakorlata volt.

A *Szeged*, persze, földhözragadtabb dolgokat is művelt, egyféle gazdasági-szociális érdekvédelmet is ellátott. Védte a mögéje olvasóként, előfizetőként fősorakozó liberális polgárság érdekeit, az ipart s a kereskedelmet. A már idézett *Szilveszteri mérlegben* (1924. dec. 31.) például ilyen passzusok is olvashatók:

„... a szanalási tervet abszolút igazságtalanságokat tartalmaz, mikor a mezőgazdaságot, mely mindenét aranyértékben tudta átmenteni az új időkbe, sokkal kevésbé terheli meg, mint az értelmiséget, ipart és kereskedelmet. Ma már következményeiben is láthatjuk ennek a rendszernek egészségtelen és szociális szempontból veszedelmes voltát. A túlságosan megterhelt ipar és kereskedelem a reá rótt terheket nem bírja elviselni, az egyenes adók távolról sem folynak be olyan mértékben, mint azt az előírások kontemplálták, ezzel szemben azonban óriási emelkedés mutatkozik a fogyasztási adók-

nál, vámoknál és forgalmi adóknál, szóval azoknál az adónemeknél, melyek a teherviselési képességre való tekintet nélkül mindenkire egyformán nehezednek. Szinte megfordított szociálpolitika az, amit a magyar kormány az ország háztartásának helyrebillentése érdekében produkált.”

Ez az érdekvédelem bizonyos értelemben rejtett szembenállást is jelentett az agrárszférával. *A kereskedelem válsága* című, 1925. március 24-i vezércikk erre reflektált is, némileg védekezve:

„Bűn volna, sőt rosszabb: ostobaság volna rosszakarattal lekisebbiteni a gazdákat, főleg a kisgazdákat osztályát; mert semmi bizonyítékra sem szorul, hogy ez az osztály az ország legnagyobb ereje, amelynek csorbulását túrni, gyarapodását elő nem mozdítani — a keserves tapasztalatok után — bűne és meg nem bocsájtható éhletelensége volna a kormánynak. De ha Magyarország még agrárabb agrárország volna is, mint amilyen, akkor is esztelenység az agrárpolitika »javára« a kereskedelmet tönkretenni az adók súlyosabb részének rájuk háritásával és nyilvánvalóan kereskedelemellenes intézkedésekkel. Ám dédelgessék a falut, de ne vessék meg a várost sem, amelynek a kereskedelem és az ipar az éltetői. Kultúra is kell s annak a tanya meg a falu sohasem voltak és sohasem lesznek megbízhatóbb és erősebb támasztékai a városoknál.”

Nagy kérdés: azt jelenti ez a város-falu szembeállítás, hogy a *Szeged* — ha alkalmilag és óvatosan is — szembefordult a parasztsággal, ill. annak érdekeivel? Ez Szegeden, a nagy parasztvárosban, melynek lakossága jelentős részben agrárérdekelttségű volt, meglehetősen problematikus magatartás lett volna. A *Szeged* azonban, bár egyértelmű, hogy az ipari és kereskedelmi szféra érdekeit szolgálta, megszorításokkal, méghozzá lényeges megszorításokkal képviselte az agrárágazat kritikáját. Igazában a nagybirtok érdekeivel szállt szembe a lap, de azt is óvatosan tette. *A kereskedelem válsága* egyik passzusa ki is mondja: „A szociális szempontok csak a kereskedők felé kacsintanak olyan barátiatlanul, a *nagybirtok* iránt nem olyan szigorúak.” A lényeg mindenképpen itt van. S egy másik cikkből, Magyar László tudósításából (1925. márc. 29.6.), melyet a tanyai kisvasút körüli vitákról írt, az is kiderül, a nincstelen zsellérek iránt szimpátiával viseltettek. Magyar gúnyval szólt a tanyai nagygazdák maradiságáról, konzervativizmusáról, a zselléreket azonban pátosszal teli szavakkal emlegette. „A polgármester érvei — írta a vitáról — nem győzték meg a tanyát. [tudniillik a tanyai gazdák politizáló rétegét, L.A.] A tanyának nem kell a vasút, mert az örökföldtulajdonosok sajnálják azt a koronás hozzájárulást? De mi lenne akkor, ha felvonulna az a harmincezer alsótanyai zsellér, akinek emberi sorsot hoz a mostani jobbagysor ellen a kisvasút?”

Az ilyesféle kritikák a rendszerről még sorolhatók volnának; a *Szeged* irányultságának illusztrálására szánt szemelvények nem egyedi esetleg megnyilatkozások voltak. Bár természetesen a *Szeged*nek is akadtak gyöngébb vagy érdektelembb közleményei, így vezércikkei is, a nagy átlagot a föntiekhez hasonló attitűdű írások alkották. S így bizvást elmondhatjuk, a *Szeged* nemcsak frissen reagált az aktualitásokra s nemcsak ellenzéki hangot ütött meg, de ezt az oppozíciót színvonalasan képviselte is. Mind a problémalátás mélysége és élessége, mind a megírás minősége jelentős súlyt adott a lapnak. Hol állt a *Szeged* ezzel az irányultsággal a magyar sajtóban? A húszas évek magyar sajtótörténete egészében még nincs föltárva, nehéz volna tehát „végleges” ítéletet alkotni e tekintetben. De azt már most ki lehet jelenteni, a húszas évek kevészámú egyértelműen és következetesen baloldali lapjai közé tartozott, s helye leginkább a *Világ* közelében jelölhető ki.

5. A lap üzleti eredményei; elterjedtsége

A lapkiadás, nem lehet tagadni, mindenkor üzlet is. A lap anyagi és szellemi előállítására, de még terjesztése is pénzbe kerül; ugyanakkor s ez sem feledhető, e munkából emberek sora él meg valamilyen szinten. A pénzügyi tényező a társadalmi nyilvánosság önkorlátozásának talán legfontosabb „külső”, objektív tényezője, melynek szűkössége a jogi kereteket spontánul leszűkíti. Az anyagi bázis földerítése tehát mindenképpen szükséges, ha egy lap valódi lehetőségeit ismerni akarjuk.

A *Szeged* esetében a legfontosabb adatokat ismerjük. A Délmagyarországi Rt. nyilvános elszámolásra kötelezett cég volt, s így évi beszámoló közgyűléseinek dokumentációja tartalmaz egy sor ide vonatkozó adatot is. Szerencsénkre mind az 1923. november 1-től 1924. december 31-ig, mind az 1925. január 1-től december 31-ig terjedő beszámolási időszak anyaga meg is maradt a szegedi cégbíróság iratai között.⁷¹ Ezek az adatsorok természetesen nemcsak a *Szeged* szerkesztésére, kiadására és terjesztésére vonatkozó adatokat tartalmazzák; a részvénytársaság nyomdája más munkákat is végzett, s e munkáknak költsége is, bevétele is volt. E két üzletág — ti. a lap és a nyomda — azonban oly szorosan összefüggött, sőt egymásra volt utalva, hogy a *Szeged* története szempontjából az adatok csak együtt, egységes adatsorként értelmezhetők helyesen.

1. Az első, egy évnél valamivel hosszabb periódus gazdasági eredményei így alakultak:

<i>Kiadások</i>	
Alapítási költségek	6.715.000 korona
Felhasznált anyagok — lapnyomásnál	10.378.509 korona
— nyomdában	2.538.153 korona
Bankkamat (Szegedi ker. és iparbank)	17.186 korona
Jutalékok — lapszámlán	21.440.940 korona
— nyomdászamlán	67.500 korona
Különféle költségek — lapnál	106.438.409 korona
— nyomdánál	86.570.239 korona
Személyzetfizetés — lapszámlán	230.514.447 korona
— nyomdászamlán	140.477.552 korona
— lapnyomási költség számlán	349.104.282 korona
Forgalmi adó — lapszámlán	26.452.588 korona
— nyomdászamlán	5.841.066 korona
<i>Bevételek:</i>	
Lapelőfizetésből	315.912.297 korona
Laphirdetésből	408.690.927 korona
Lapárusításból	92.209.410 korona
Nyomdai bevétel	172.837.535 korona
Ellátási kamatok	5.225.355 korona
	<hr/>
	994.875.524 korona

Ezek az adatok — s az üzleti *Mérleg*-ben foglalt, itt most nem reprodukált egyéb adatok — lehetővé teszik annak megválaszolását is, milyen eredménnyel zárta az évet a részvénytársaság, azaz milyen nyereséget könyvelhetett el. S az is kiderül, e

⁷¹ Vö. a részvénytársaság ún. üzleti mérlegeivel. Cégbírósági iratok.

nyereség felosztása miként történt meg. A Mérleg, ill. a közgyűlési jegyzőkönyv szerint az 1924. évi nyereség 8.319.653 korona volt. Ebből az öttagú igazgatóság díjazására 1.000.000, a háromtagú felügyelő bizottság díjazására 450.000, a részvényesek osztalékára 5.400.000 koronát osztottak szét. A fönymaradó 1.469.653 koronát adótartalékként „reserválták”. (Pásztor József ügyvezető igazgatói fizetése nem a nyereséget, hanem a költségeket terhelte, akárcsak a szerkesztő s a munkatársak fizetése is. Jövedelme azonban nemcsak ebből állt; mint igazgatósági tag is kapott a nyereségből, s részvényei alapján az osztalékból is jutott neki. Bár ügyvezető igazgatói fizetésének összegét, sajnos, nem ismerjük, úgy tetszik, nem járt rosszul.)

A Mérleg nyers adatai, Pásztor József fizetésétől függetlenül is, némi értelmesebb igényelnének. Sajnos, nem rendelkezünk ezeknek az adatoknak a bontásával. Így csak annyit állapíthatunk meg, hogy a személyzetnek a lapszámlán szereplő fizetése tulajdonképpen a szerkesztőség tagjainak fizetését is fedi. Azaz Frank, Juhász, Móra, Sz. Szigethy, Tonelli, Lengyel, Magyar, Vér és Pásztor (esetleg még Balla is) együtt maximum 230 és félmillió korona fizetést kaphatott volna. De tudjuk, ennél kevesebbet kaptak, a lapszemélyzet velük együtt kb. 60 főből állott, a fenti összeg tehát ennyifelé oszlott (de nem egyenlő arányban). Az újságírók tényleges fizetését tehát gyakorlatilag nem tudjuk megmondani. (Külön bonyolító tényező, hogy az sem biztos, vajon a lapban alkalmilag szereplők honoráriumai is ezt a „rovatot” terhelte-e, vagy a „különféle” lapköltségben számolták el.)

Érdekes a lapelőfizetésből, ill. lapárusításból származó bevétel aránya is. Kiderül a Mérlegből, a *Szeged*et még nagyrészt előfizetői (és hirdetői) tartották el, nem pedig utcai vásárlói — az előfizetők majdnem négyszer annyian lehettek, mint az utcán vásárlók. Sajnos, az előfizetési és eladási ár évközi változásai miatt e bevételekből nem lehet kiszámítani az olvasókhöz eljutó példányok számát. Bizonyos — később még hivatkozott — adatok alapján mégis valószínűsíthető a példányszám, s így a *Szeged*nek kb. 3000 példányos megjelenésével számolhatunk. Ez természetesen a mai terjesztési adatokhoz mérten nagyon szerény elterjedtségre vall. De tudni kell, e kb. 3000 példány helyi viszonylatban már magas példányszámnak számított, csak a krajcáros *Szegedi Friss Újság* jelent meg több példányban. S ez a 3000 példány alighanem legalább háromszor-négyszer annyi olvasót jelentett.

2. A következő, 1925. év a részvénytársaság szempontjából teljes év volt. A rendelkezésünkre álló adatok is az egész évre vonatkoznak, a *Szeged* azonban — legalábbis e néven — csak április 4-éig jelent meg. Akkor — mint lesz még róla szó — betiltották, s a lap csak hosszabb szünet után, megváltozott névvel jelenhetett meg újra. Az „új” lap tárgyalása pedig már egy másik tanulmány feladata lesz. Mégis, mivel a két név tulajdonképpen azonos lapot takar, érdemes a teljes évi adatsort számbavennünk; ebből a *Szegedre* arányosan eső rész az egésznek kb. egynegyede.

A kiadások, melyek ez évben részletesebb bontásúak, így alakultak:

	Koronában	Pengőben (átszámítva)
Alapítási költségek	582.000	46,56
Felhasznált anyagok, lapnyomásnál	11.798.710	943,90
nyomdában	1.662.775	132,96
Felhasznált papír, lapnyomásnál	258.098.648	20.647,84
nyomdában	68.936.697	5.504,88
Bankkamatok	11.509.200	920,72
Jutalék, lapnál	10.361.036	828,88
nyomdában	1.950.000	156,—
Személyzetfizetés, lapnyomásnál	586.363.187	46.909,04
nyomdában	209.633.019	16.770,64
Személyzetfizetés, szerk. és kiad. hiv.	467.194.300	37.375,12
Forgalmi adó, lapnál	44.019.755	3.591,52
nyomdában	9.902.057	792,16
Fűtés és világítás, lapnál	41.067.319	3.185,36
nyomda	9.704.491	776,32
Fuvardíjak	17.246.800	1.379,68
Munkásbiztosítás	33.345.204	2.667,60
Biztosítás	1.684.650	144,72
Házbér, lapnál	47.293.017	3.783,44
nyomdában	7.551.426	604,08
Költség, lapnál	207.239.056	16.579,12
nyomdában	61.942.441	4.955,36
<i>Bevételek:</i>		
Lapelőfizetés	868.177.150	69.454,16
Laphirdetés	797.018.585	63.761,01
Lapárusítás	121.003.890	9.680,24
Nyomdai bevétel	305.992.500	24.479,36
Kölesszönyvtár bevétele	14.750.250	1.180,—
Jegyiroda jutalék	6.226.620	498,08

A tiszta nyereség ebben az évben 4.083.207 korona (pengőben átszámítva: 326,65 pengő) volt. Ezt nem osztották föl, hanem teljes egészében a tartalékalap bővítésére fordították.

Pontosan nem lehet megállapítani, e mérlegben mekkora részesedéssel szerepelt a *Szeged*, s mekkorával az utódlap. Az azonban bizonyosra vehető — az igazgatóság jelentése is utal rá —, hogy a nyereség minimalizálódása a betiltás miatti kiesésekből adódott. A szüneteltetés miatt azt is eredménynek tekintették, hogy a lap megőrizte rentabilitását.

A *Szeged* példányszámára most is csak következtethetünk, de ehhez az igazgatóság jelentésének egyik adata egészen jó alapot ad. „Örömmel jelentjük [...] — olvasható a jelentésben —, hogy a lap példányszáma az újból való megjelenés után is állandóan emelkedett, úgy, hogy 1925. december 31-én a példányszám 3220 volt, olyan mennyiség, aminőben Szegeden politikai napilap, a Friss Újságot kivéve, soha meg nem jelent.”⁷² A *Szeged* tehát április 4-e előtt e példányszám alatt, de valószínűleg ehhez közelítve jelent meg.

⁷² Az igazgatóság beszámolója az 1926. ápr. 7-i közgyűlésen. Cégbírósi iratok.

Kik, a társadalom mely rétegei olvasták a lapot? E vonatkozásban csak valószínűségeket mondhatunk. A lap bizonyos utalásaiból, olvasóira tett megjegyzéseiből s egész irányultságából arra következtethetünk, a Szegedet elsősorban a város polgársága, iparosok, kereskedők olvasták. Olvasói között voltak a szervezett munkások is. Arányuk, pontos megoszlásuk azonban nem ismert. A lap egyféle olvasói elismerését jelentette, hogy — nem tudni, hány példányban — de még a tanyákra is eljutott. Az ellenlap, a *Szegedi Új Nemzedék* munkatársa, Puskás Jenő egy vádaskodó cikkben legalábbis ezt állította.⁷³

6. Harc a fönymaradásért; betiltás és újraindulás

A Szeged — a Délmagyarország Rt. megalakulását követően, a konszolidáció előrehaladása biztosította lehetőségekkel élve — folyamatos átalakulásban, fejlődésben volt. Ez a lap „hátszágának” erősödésében is megmutatkozott. 1924. április 1-jével a Szegedbe olvadt be a megszűnt *Makói Reggeli Újság*, magával hozta tőkéjét és — talán — olvasóit is.⁷⁴ 1925 elején megkezdtek a cég két új üzletágának, a kölcsönkönyvtárnak és a jegyirodának az előkészítését.⁷⁵ A jegyiroda, amely különböző színházi és sportrendezvények jegyeit árulta, s nem annyira nyereségszerzés reményében, mint inkább a közönségkapcsolatok ápolása, a közönségnek a laphoz szoktatása végett szervezték meg, 1925. március 1-jén meg is nyílt.⁷⁶ A kölcsönkönyvtár — némi nehézség árán, a nyitási időpont többszöri megváltoztatása után — 1925. április 1-jén ugyancsak megkezdte működését.⁷⁷ Korábban, még január végén a szerkesztőség is új helyiségbe költözött, ezzel is lehetőségeik javítását keresve (1925. jan. 15. 6.). De maga a lap is változott, új rovatok születtek. 1925. február 1-jén a Rádió-rovat debütált⁷⁸, március 1-jén pedig regényrovatot indítottak, amely folytatásos regényeket akart közölni.⁷⁹ Az igazgatóság lapfejlesztési törekvéseinek sorába tartozott Szabó Dezsőnek már említett megnyerése is; ő 1925. márc. 8-ától lett a lap munkatársa.

A lap egészében a folyamatos erősödés képét mutatta, hangja is erősödött, élesedett. A lap mozgásterét megadó viszonyok azonban meglehetősen ellentmondásosak voltak; maga a konszolidáció sem valami egyenesvonalú és zökkenőmentes folyamatként ment végbe. A Szeged mindvégig konfliktusok, sőt támadások közepette jelent meg. A vele diametrálisan ellentétes pozíciót elfoglaló, következetesen szélsőjobboldali *Szegedi Új Nemzedék* is támadta, a helyi hatalom sem dédelgette, sőt — ahol lehetett — akadályozta működését. Az 1924. szeptember 20-i szám A „Szeged” éjjeli látogatói címmel arról adott hírt, hogy az előző éjszaka megtámadták a szerkesztőséget. S bár igazi „atrocitássá” ez az incidens nem vált, ekkor már nem

⁷³ Vö. JGYÖM 7: 335.

⁷⁴ A *Makói Reggeli Újság* beolvadt a Szegedbe. = Sz, 1924. ápr. 1. 3.

⁷⁵ *Kölcsönkönyvtárat és jegyirodát nyit a Szeged.* = Sz, 1925. jan. 11. 5.

⁷⁶ A Szeged jegyirodája. = Sz, 1925. febr. 28. 5., vö. még: márc. 1. 8.

⁷⁷ Vö. A Szeged kölcsönkönyvtára = Sz, 1925. ápr. 2. 5., valamint: ápr. 3. 5.

⁷⁸ A Szeged új rovata. = Sz, 1925. febr. 1. 9.

⁷⁹ A „Szeged” regényrovata. = Sz, 1925. márc. 1. 5.

válhatott, azt ez az eset is jól jelzi, meglehetősen nagy nyomás alatt lehetett a lap még ekkor is. S bár a szociáldemokraták a lap mellé álltak, 1924. október 5-én pl. Lájer Dezső párttitkár Nyilatkozatban állt ki a *Szeged* mellett, ez csak viszonylagos védelem lehetett. A lapot sajtópörök is fékeztek, 1924. december elején, föllebbezés után, például Budapesten is elítélték Vér Györgyöt, aki 1923 decemberében nagy riportban leplezte le az Alföldi Brigád gyilkos csongrádi merényletét.⁸⁰ Több minden jelezte, adminisztratív beavatkozás is fenyegette a lapot. Erre 1925. január 8-án sor is került. Ekkor a belügyminiszter megvonta a *Szegedtől* az utcai árusítás jogát, ami már előrevetítette a lap sorsát.

A *Szeged*, persze, tiltakozott, s cikkek sorában próbálta érdekeit megvédeni. 1925. január 10-én nagy cikkben tudatta olvasóival a hírt, e — jellemző — címmel: *Lecsavart lámpával... Megvonta a kormány a „Szeged” kolportázsjogát*. Másnap, január 11-én *Az erőszak útja* címmel tiltakoztak. De ugyane napon arról is be kellett számolniuk, hogy: „A polgármester a Szeged röpcéduláinak sem ad kolportázsjogot” — azaz elzárta a vásárlók ily módon való tájékoztatásának útját is. A lap január 14-i számából tudjuk, Peidl Gyula a Szeged érdekében felszólalt a miniszterelnöknél — ám eredményt ez sem hozott.⁸¹ A huzavona folyt tovább, folyt „a labdajáték a Szeged kolportázsjogával”.⁸² Január végén a város tanácsülésen is foglalkozott a *Szegeddel* (1925. jan. 27. 3—4). Január 28-án a lap, immár vészkiáltásként, a város polgárságához és a munkássághoz fordult.⁸³ A január 29-i *Szeged* szerint pedig a városi közgyűlésre is bekerült a lap ügye: a közgyűlés — állítólag — „lelkesen tüntetett” a *Szeged* mellett.

A tiltó rendelet visszavonására mégsem került sor. Sőt, április 4-én a belügyminiszter távirati úton betiltotta a *Szegedet*. „A betiltó rendelet indoklása három vezércikkre és egy riportra hivatkozott” — mondja erről a részvénytársaság jelentése.⁸⁴ Pásztor József emlékezése szerint e cikkekből kettőt Juhász Gyula írt⁸⁵, más források pedig a betiltás okaként Szabó Dezső cikkeit jelölik meg.⁸⁶ Mindkettőben lehet igazság — Szabó Dezső mint jelenség is irritálólag hathatott. Talán igaza van Péter Lászlónak is, aki szerint József Attila *Tiszta szívvel* című verse is hozzájárult a betiltáshoz.⁸⁷ A döntő azonban — s ez a lap ismeretében nem lehet kétséges — a *Szeged* egész „vonala”, irányultsága lehetett. E tendencia, minőséggel párosulva, már „zavarhatta” a kormányzatot, ugyanakkor — kisebb társadalmi bázisa lévén, mint a rokon *Világ*-nak — könnyebben megfojtható volt, mint a pesti lap.

A betiltás híre gyorsan elterjedt. „Szombat reggel [április 4-én] érkezett a belügyminiszter távirata, amely elnémította Szeged liberális közönségének egyetlen napilapját, de délre már híre ment az egész városban és a délutáni budapesti lapok útján

⁸⁰ Az Alföldi Brigádról írt cikke miatt elítélték egy hírlapíróit. = Sz, 1924. dec. 3. 3—4.

⁸¹ Peidl Gyula válaszol a miniszterelnöknek. = Sz, 1925. jan. 14. 1—2.

⁸² Sz, 1925. jan. 14. 3.

⁸³ Az üldözött „Szeged” a polgársághoz és a munkássághoz. = Sz, 1925. jan. 28. 5.

⁸⁴ A Délmagyarország Rt. igazgatóságának beszámolója az 1926. ápr. 7-i közgyűlésen. Cégbíróági iratok.

⁸⁵ Pásztor József emlékezése: Az újságíróról. In: JGYE, 360—362.

⁸⁶ Péter László: *Krúdy Szegeden*. In: P. L.: *Szegedi örökség*. Bp. 1983. 309.

⁸⁷ Uo.

megtudta a fővárosi közönség is.”⁸⁸ A lapok, persze, pártállás szerint reagáltak. A helyi ellentábor orgánuma, a *Szegedi Új Nemzedék* április 5-i száma az első oldalon reagált a hírre, e — meglehetősen demagóg — címmel: „*A bűnnek bűnhődnie kell! A belügyminiszter betiltotta a »Szeged«-et. — A távirati rendelet városszerte általános megnyugvást keltett.*” A pesti *Világ*, mely irányultságában a legközelebb állt a Szegedhez, 5-i számában két cikkben is reagált az eseményre. A *Szeged* betiltása kapcsán vezércikket közöltek a *Sajtószabadságról*, a 9. oldalon pedig — *A belügyminiszter indoklás nélkül betiltotta a Szeged megjelenését* címmel — tudósítást adott az eseményről. A *Népszava* ugyancsak már 5-én hírt adott a betiltásról, a tudósítás címében föltéve a kérdést: „Megtorlás Szabó Dezső cikkei miatt?” S hírt adott a fejleményekről a *Pesti Napló* is.

De az események nemcsak az újságok lapjain zajlottak. „Vasárnap reggel [azaz 5-én] valósággal ostrom alá fogta a közönség a *Szeged* szerkesztőségének és kiadóhivatalának helyiségeit és telefonjait, a betiltás okát és tartalmát tudakolták, persze eredménytelenül, mert ez iránt természetesen a *Szeged* sincs tájékoztatva. Sokan tüntetőleg befizették a lap előfizetési díját áprilisra és kijelentették, hogy fizetni fogják azt a szünetelés ideje alatt, bármeddig fog is az tartani.”⁸⁹ A szegedi munkásság körében is megdöbbenést keltett a hír, a szervezett munkások még vasárnap délután tiltakozó népgyűlést tartottak; 38 felsővárosi munkás pedig változatlanul befizette az előfizetési díjat. Szervezkedni kezdett a szociáldemokrata párt szegedi vezetősége, valamint a Szegedi Könyvnyomdászok Szakegyesülete is.⁹⁰

A legjelentősebb kiállás a szegedi újságírók nevéhez fűződik. A Szegedi Újságírók Egyesülete 5-én délután 2 órakor Sz. Szigethy Vilmos elnöklete alatt rendkívüli közgyűlést tartott, melynek egyetlen tárgya a *Szeged* törvényellenes betiltása volt.⁹¹ A közgyűlésen ugyan a *Szegedi Új Nemzedék* munkatársai nem vettek részt, a megjelentek azonban egyöntetűen kiálltak a *Szeged* mellett, s tiltakoztak a betiltás ellen. Az egyesület Sz. Szigethy Vilmos ajánlatára határozatot fogadott el. Ennek szövege a következő:

„A Szegedi Újságírók Egyesülete megdöbbenéssel vette tudomásul a belügyminiszter úrnak a Szeged című politikai napilap betiltására vonatkozó rendeletét, amely az 1914. XIV. t.c.-ben biztosított sajtószabadság pregnáns megsértésével egyszerű közigazgatási úton, minden bírói eljárás mellőzésével megtiltotta a politikai napilap további megjelenését. Amikor felemeli tiltakozó szavát a sajtószabadságot megsűfoló rendelkezés ellen, szükségesnek tartja, hogy a magyar alkotmány ezen sarkalatos törvényét ismét teljes egészében érvényesítsék.

A belügyminiszter rendelete gazdasági szempontból is súlyosan érinti hatvan szegény szellemi és kétkezi munkás családját és ezzel is növeli az amúgy is veszedelmesen szaporodó munkanélküliek számát.

A Szegedi Újságírók Egyesülete egyben kimondja, hogy táviratilag tiltakozik a belügyminiszter sérelmes rendelete ellen a miniszterelnöknél, a miniszterelnökség sajtóosztályánál és a történetek tudomására hozza a Magyarországi Újságírók Egyesületének, értesíti állásfoglalásáról, csatlakozásra és közbenjárásra kéri fel, hogy a sérelmes rendeletet mielőbb visszavonassák.”⁹²

⁸⁸ Országszerte tárgyalják a „Szeged” betiltását. = Hétfői Rendkívüli Újság, 1925. ápr. 6. 1.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Uo.

⁹¹ Uo.

⁹² Uo.

A tiltakozás ezt követően is tovább tartott. A *Szegedi Új Nemzedék* április 7-én ugyan több cikkben is uszított a *Szeged* ellen, több más lap azonban a *Szeged* mellett állt ki. Április 7-én a *Világ* tudósítást közölt az addigi fejleményekről, *Felháborodás fogadta a Szeged betiltását* címmel. Április 8-án a *Pesti Napló* a szegedi nyomdászok tiltakozó közgyűléséről tudósította olvasóit. Ugyanaznap a *Világ* ismét visszatért az ügyre s hírt adott a szegedi munkásság tiltakozásáról, valamint a Magyarországi Újságírók Egyesülete tiltakozásáról is. Április 9-én a *Népszava* a nyomdászszervezet tiltakozásáról, a *Világ* pedig az „ellenzéki blokk és a nyomdászszakszervezet tiltakozásáról” írt. Április 10-én ugyancsak a *Világ* számolt be arról is, hogy a *Szeged* betiltása miatt immár az erdélyi újságírók is protestáltak. Április 12-én ismét a *Népszava* tájékoztatta olvasóit a tiltakozó megmozdulásokról, szintén kiemelve „az elszakított országrészek sajtójának” véleményét. A *Világ* pedig, némi csalódottsággal, azt mondta el (nyilvánvaló célzattal), hogy: „még mindig nem vonták vissza a Szeged betiltását.”

A tiltakozás érdemi része persze — bár a *Szegedet* támogató hírlapi küzdelem tovább folytatódott — nem a sajtóban zajlott. A *Szeged* vezetői maguk is akcióba léptek. A részvénytársaság igazgatósága utóbb, visszatekintő jelentésében erről így számolt be:

„Nyomban a betiltó rendelet kézhezvétele után akcióba léptünk, hogy a rendelkezés mielőbb visszavonassék és engedélyt kapjunk az újból való megjelenésre. Ebben a munkában Pásztor Józsefnek fáradságot és költséget nem kímélve segítettek Ottovay Károly úr, igazgatóságunk elnöke és Wimmer Fülöp úr, lapbizottságunk elnöke. Négy ízben jártunk Ángyán Béla sajtófőnöknél, de fáradozásunk eredménye csak akkor mutatkozott, amikor hatékony fellépésre sikerült rávenni a Magyarországi Újságírók Egyesületét, amelynek egy tisztagú küldöttsége tisztelgett úgy a sajtófőnöknél, mint a belügy-miniszternél és a miniszterelnöknél. Végre május 14-én leérkezett hozzánk a miniszterelnök 4578/M.E. számú rendelete, amely engedélyt adott arra, hogy Délmagyarország címen újból megjelenhessünk. A Délmagyarország első száma május 17-én jelent meg.”⁹³

E jelentés, természetéből adódóan, némileg leegyszerűsíti a folyamatot; az újraindulás nem ment ilyen könnyen. A *Szegedi Új Nemzedék* már május 3-án arról cikkezett, hogy a „Szeged rövidesen meg akar indulni” — s bizonyos, hogy e híre nem volt alap nélküli. De az egyszerű újraindulás mégsem következett be. Bár a kormányzat végül csakugyan engedett merevségéből, a lap csak kompromisszum árán jelenhetett meg: a *Szeged* nevet föl kellett adniuk. Így az eseményekre gyorsan reagáló, már a miniszterelnök rendeletének kiadása előtt is tájékozott *Világ* május 14-én kénytelen volt megírni: „Délmagyarország címmel jelenik meg újból a Szeged.” Ma már egyértelmű: a konszolidáció ekkor már, letagadhatatlanul kifejlődőben volt ugyan, de ezt a folyamatot Bethlen István erősen kézbe tartotta, s egyebek mellett a nyilvánosság struktúráját is úgy alakította, ahogy kormányzati tervei megkövetelték. S a *Szegednek Délmagyarországgá* való átkeresztelése tulajdonképpen már főpróba volt a *Világ* betiltásához, majd *Magyar Hírlap*ként való újraindításához.

⁹³ A Délmagyarország Rt. igazgatóságának beszámolója az 1926. ápr. 7-i közgyűlésen. Cégbírószági iratok

7. Summa

A *Délmagyarország* névhez való visszatérés — Pásztor József szubjektív szempontjaitól függetlenül — szerencsés választás volt. Egy jelentékeny baloldali lap végül is így válhatott szerves hagyománnyá, az újrainduló s máig élő lap így integrálhatta magába előzményeit, így tehetette alkalmi epizóddá a *Szeged* első, nem igazán „szerencsés” időszakát. Sőt, e váltás végső soron olyan jól sikerült, hogy a kényszerből fölvetett név lett az általánosan ismert és megbecsült — a *Szeged* csak néhány kutató figyelmének körében él ma.

Ez méltánytalan fintora a sajtótörténetnek. Nem a *Délmagyarország*, hanem a Frank József szerkesztette *Szeged* alakította ki ugyanis azt az irányultságot, amely a *Délmagyarországot* az 1925-ös újraindulás után méltán tette jelentős lappá, s amelyet a régi-új néven megjelenő lapnak már csak lemásolnia, folytatnia kellett.

LENGYEL ANDRÁS

L'histoire du journal Szeged (1920—1925). I—II.

Le journal *Délmagyarország* (la Hongrie du Sud), journal de la plus longue durée de la ville Szeged (fondé en 1910) parut entre 1920 et 1925 sous le titre *Szeged*; l'étude analyse cette période du journal. La découverte de cette période moins connue de l'un des journaux de province les plus importants de la Hongrie se motive par le fait que, à proprement parler, ce n'est pas le *Délmagyarország*, mais le journal *Szeged*, rédigée par József Frank, qui créa ce caractère de journal et cette tendance qui, après son renouvellement rendront *Délmagyarország* à juste titre un journal important. L'étude qui se divise en deux parties, s'occupe à fond de l'histoire du début et de la première période du journal, de l'influence du journal libéral *Világ*, de la réorganisation du journal *Szeged*, du rôle de József Frank et du rapport du journal avec les écrivains. Elle analyse les problèmes de la structure et de la tendance du journal, elle publie des données sur le nombre des exemplaires et des lecteurs, et traite à fond l'histoire de l'interdiction de *Szeged*.